

Esperanza Morales López

Universitat de A Coruña

e.morales.lopez@udc.es

Recepció: 14/03/2013, acceptació: 18/06/2013

Resum: En aquest treball es planteja com l'anàlisi dels discursos ideològics pot abordar-se de manera nova des de la complexitat. Atesa la naturalesa complexa d'aquests discursos, l'apartat teoricotradicional de la lingüística no ha estat capaç d'oferir instruments eficaços per al seu estudi; per això, cal apel·lar a solucions diferents de tipus interdisciplinari. Des de la nostra perspectiva d'investigació, hem recorregut a diverses solucions: vàrem partir de l'anàlisi pragmaticoretòrica, posteriorment vàrem incloure la dimensió sociocognitiva i, actualment, pel tipus de discursos que analitzem (els de canvi social), ens hem endinsant en la perspectiva constructivista, ancorada a la complexitat (Maturana, Varela, Capra, entre d'altres). Des d'aquesta última aproximació, el llenguatge (o discurs) s'analiza en l'interrelació amb la cognició humana (cognició corporitzada), les emocions, l'entorn i l'acció.

Paraules clau: discurs, anàlisi crítica del discurs, constructivisme, complexitat

Análisis del discurso y complejidad

Resumen: En este trabajo se plantea cómo el análisis de los discursos ideológicos puede abordarse de manera nueva desde la complejidad. Dada la naturaleza compleja de tales discursos, el apartado teórico-metodológico tradicional de la lingüística no ha sido capaz de ofrecer instrumentos eficaces para su estudio; por ello, es necesario apelar a soluciones distintas de tipo interdisciplinar. Desde nuestra perspectiva de investigación, hemos recurrido a diversas soluciones: partimos del análisis pragmático-retórico, posteriormente incluimos la dimensión socio-cognitiva y, en la actualidad, por el tipo de discursos que analizamos (los de cambio social), nos estamos adentrando en la perspectiva constructivista, anclada en la complejidad (Maturana, Varela, Capra, entre otros). Desde esta última aproximación, el lenguaje (o discurso) se analiza en interrelación con la cognición humana (cognición corporizada), las emociones, el entorno y la acción.

Palabras clave: discurso, análisis crítico del discurso, constructivismo, complejidad

Discourse analysis and complexity

Abstract: This paper discusses how the ideological discourse analysis can be approached in a new way from complexity. Given the complex nature of such discourses, theoretical and methodological approach of traditional linguistics has not been able to provide effective tools for their study, it has been necessary to appeal to interdisciplinary solutions. From our research perspective, we have adopted various solutions: we started with the pragmatic-rhetorical analysis, then included the socio-cognitive approach and now, for the kind of discourse we are analyzing (the discourses of social change), we are

exploring the constructivist perspective, rooted in the complexity studies (Maturana, Varela, Capra, among others). From the latter approach, language (or speech) needs to be analyzed connected with human cognition (embodied cognition), emotions, environment and action.

Key words: discourse, critical discourse analysis, constructionism, complexity

1. INTRODUCCIÓ: L'ESTUDI DEL DISCURS

En les últimes dècades, el discurs ha estat un objecte d'estudi d'atenció creixent, i no només des de l'àmbit lingüístic, sinó des de disciplines humanístiques i socials diverses. Aquest interès és fruit del reconeixement creixent que en la societat actual, dominada per la informació i els nous canals de comunicació, hi ha gran interrelació entre els discursos i les construccions socials, polítiques i psicològiques dels agents socials.

La manera d'apropar-se a l'anàlisi dels discursos varia depenent del plantejament teòric dels investigadors; per això en aquest treball presentaré, en primer lloc, quina és la meua visió d'aquest objecte d'estudi, i a continuació faré referència a les aportacions que considero més rellevants des de la complexitat.

Entenc el discurs com una unitat retoricolingüística per «construir» significat (Halliday 1977: 50); significat que emergeix en les pràctiques comunicatives com una construcció negociada, en què els participants, fent ús dels recursos disponibles del seu repertori comunicatiu, construeixen diverses estratègies discursives encaminades a la consecució dels seus fins comunicatius i accions.

Quan aquesta negociació de significat es duu a terme en contextos institucionals actuals, en els quals la relació interactiva és asimètrica per la diferència de poder dels actors socials implicats o perquè els diversos grups socials lluiten per legitimar les seves ideologies pròpies, és imprescindible la connexió amb els contextos sociocultural i sociopolític en els quals s'insereixen aquests discursos. Cal doncs adoptar una perspectiva interdisciplinària en la seva investigació: en aquest nivell l'objectiu és detectar, des de tots els nivells de significació possibles, cadascuna de les construccions ideològiques o marcs cognitius (*frames*) que s'activen o pressuposen (Bateson 1972; Goffman 1974; Lakoff 2007).

Això és per dos motius: en primer lloc, perquè la finalitat persuasiva d'aquest tipus de discurs, sobretot el de les institucions actuals lligades al model econòmic neoliberal, s'orienta principalment a la naturalització de les opinions que són exclusives d'un determinat grup i es preté que el pensament ideològic que només concerneix uns quants es presenti i, sobretot, s'infereixi com quelcom propi de tota la col·lectivitat. Així la investigació de quines són les inferències que es donen per suposades en aquests discursos és un tema crucial per desvetllar cadascun dels marcs que es manegen i el particular biaix o perspectiva imposats (Reisigl i Wodak 2001: 81; Pujante i Morales López 2008). En segon lloc, perquè assistim a l'emergència d'una ciutadania que ha començat a advertir que Internet és el gran espai de la llibertat política, per la seva capacitat de difondre informació massivament i horitzontalment; els poders economicopolítics no poden controlar tan fàcilment aquest espai com en el passat, amb la qual cosa s'obre una via molt poderosa (encara que també incerta) de participació ciutadana i de contrapoder. Tant els uns com els altres han advertit que la lluita de poder és la batalla per a la construcció de significats en les ments (Castells 2012: 22-23). Per això, en el moment actual és tan important l'anàlisi dels discursos de la manipulació ciutadana (l'objectiu principal de l'escola d'anàlisi crítica del discurs europeu) com els discursos de canvi social, és a dir, els discursos dels moviments ciutadans que proposen

solucions radicals de tipus sociopolític (Morales López 2012a, 2012b; Pujante i Morales López 2013).

En els últims anys, el meu objectiu (com també el del grup d'investigació CEI, <http://cei.udc.es>) ha estat la recerca de nous instruments teòrics i analítics per donar compte dels diferents nivells de significació dels discursos. En els nostres primers treballs vam començar amb la combinació de l'anàlisi del discurs i la retòrica (vegeu un resum a Pujante i Morales López 2012), posteriorment vam incorporar la dimensió argumentativa (Pujante i Morales López 2009; Morales López 2012a, 2012b, 2012c) i recentment les perspectives sociocognitiva i constructivista (Morales López 2012d; Pujante i Morales López 2013). En aquesta última etapa, les lectures d'autors sobre la complexitat han resultat fonamentals (el meu començament va ser amb Morin 1990).

2. EL DISCURS DES DE LA COMPLEXITAT

L'anàlisi del discurs és en l'actualitat una disciplina que inclou, d'una banda, investigacions relatives a la dimensió estructural del discurs i, de l'altra, estudis més orientats a l'anàlisi de la interrelació de les funcions comunicatives amb els aspectes formals (Morales López 2011). La primera aproximació ha trobat el seu espai en la teoria lingüística dominant perquè, principalment, parteix de l'estudi de les unitats formals; per tant, segueix sent un estudi del sistema, encara que hagi ampliat el seu abast al text o discurs. El problema és en la segona aproximació, la qual troba un encaix difícil en el marc teòric de la nostra disciplina (Raiter i Zullo 2004). No obstant això, és una línia de recerca en expansió, perquè connecta amb les necessitats vitals de l'ésser humà i dels grups socials: necessitem conèixer com ens comuniquem; quin és el paper del llenguatge en la construcció de la cultura, del poder i de la ideologia; cap a on ens porten les noves formes de comunicació que ha creat la globalització; quins efectes tindrà en l'educació, etc. En aquest sentit, moltes de les reflexions que aporta la teoria de la complexitat resulten molt valuoses. Vegem-ne dues.

En les pràctiques comunicatives no existeix l'equilibri perquè bona part del significat es construeix en l'esdevenir del procés, per tant, aquest significat és totalment dependent d'aquestes condicions. Les lleis gramaticals imposen les constriccions mínimes necessàries per assegurar la mútua intel·ligibilitat, però conserven també un cert grau d'indeterminació des del punt de vista del significat, per la seva dependència del context (Verschueren 1999: 111; Juarrero 1999: 168); els parlants trien i seleccionen les formes i construccions lexicosintàctiques d'acord amb les seves intencions concretes i les constriccions socioculturals que imposa la situació comunicativa en què participen. Com ja indicava Halliday (1982: 45, 51 i 66), la creativitat en el llenguatge consisteix en l'habilitat d'un actor social per crear, en nous contextos de situació, altres significats a partir de les opcions semàntiques que s'han codificat com a opcions gramaticals. Per aquesta raó també, aquest autor no fa distinció entre llenguatge i conducta lingüística: entre el que el parlant «pot significar» (les opcions semàntiques) i el que «pot dir» (les funcions).

En segon lloc, del coneixement i ús d'aquestes regles tampoc podem deduir el significat global que es construeix en una interacció concreta; cal interpretar allò que els usuaris del llenguatge han volgut comunicar. El mètode hipoteticodeductiu de Chomsky apareix llavors com una il·lusió llunyana, perquè ni tan sols és suficient la proposta d'Austin d'elaborar un conjunt de condicions de compliment per als actes de parla (Juarrero 1999: 54-55).

La reconstrucció del procés interpretatiu mostrat implica que estem davant una fase hermenèutica, amb formulacions temptatives en què les certeses no existeixen (Prigogine

1997). Aquest nivell interpretatiu és més evident en l'anàlisi dels discursos ideològics, com s'ha indicat, la qual cosa fa que sigui la investigació sobre aquests mateixos discursos la que propiciï més el qüestionament del mateix aparell teoricometodològic tradicional.

3. L'ANÀLISI DEL DISCURS DES DE LA COMPLEXITAT

L'anàlisi de discursos ideològics cada vegada més variats, que he fet fins ara, m'ha confirmat que el significat que es construeix a través dels diversos recursos pragmaticoretòrics i argumentatius és sobretot de naturalesa inferencial (no demostrativa), amb la qual cosa aquests recursos semiòtics funcionen, gairebé sempre, com a indicis de contextualització que activen no només significats implícits (el nivell inferencial de tipus pragmàtic), sinó també construccions ideològiques diverses.

Per aquesta raó, avançar en la investigació d'aquests discursos implica plantejar-se i qüestionar també el concepte tradicional de representació. Segons la definició de Wilson (2001: 401), «la representació es refereix a la qüestió de com es fa servir la llengua en les diferents maneres de representar el que podem saber, creure, i potser pensar». S'han plantejat dues posicions oposades per donar resposta a aquest fet: (1) la posició realista que postula l'existència d'una realitat fora del llenguatge; realitat que arribem a aprehendre per mitjà d'una sèrie de conceptes primitius universals; des d'aquesta posició, el llenguatge és el vehicle (independent) de transmissió del pensament. I (2) la posició relativista que defensa la interrelació entre el llenguatge i el pensament; des d'aquesta perspectiva, l'experiència del món no ve donada per endavant, sinó mitjançada a través del llenguatge.

Wilson (2001: 401) indica també com molts analistes del discurs són conscients de la funció mediadora del llenguatge, però l'assumeixen des d'una visió negativa, sobretot en el tema de l'anàlisi del discurs polític:

«Hi ha una tendència a assumir que la presentació de caire polític és en general negativa. A Fairclough (1989), des del punt de vista de la lingüística crítica/discurs, per exemple, el discurs polític és criticat com una "forma de pràctica social amb un propòsit social maligne" [...] L'objectiu alternatiu és "un discurs que no té objectius instrumentals subjacents per a cap participant, però realment es duu a terme amb un esperit de cooperació per arribar a la comprensió i el terreny comú"».

Malgrat el reconeixement del paper actiu del llenguatge (o discurs) en la construcció de les representacions socials, en la referència que Wilson fa a la posició de Fairclough és fàcil reconèixer, en aquest últim, la pervivència de la tradició racionalista; aquella que apel·la a veritats més o menys universals, de les quals el discurs polític pot desviar-se si s'usa per a fins estratègics. Per tant, es tracta també d'una posició epistemològica realista, des de la qual la funció de l'anàlisi del discurs consistirà, principalment, a revelar aquelles desviacions respecte a realitats externes al discurs, prèviament consensuades. Aquests principis són també recognoscibles a l'escola d'anàlisi crítica del discurs europeu (vegeu referències a Morales López 2011); d'aquí l'interès dels seus investigadors pels discursos institucionals que incompleixen principis democràtics assumits com a universals.

Amb tot, és possible rastrejar també una altra tradició diferent en les relacions entre el llenguatge, el pensament i la realitat; unes relacions de caire constructivista. Una línia d'aquesta tradició prové de Bartlett (1932), Mead (1956), Bateson (1972), Goffman (1974) i Gumperz (1982), reformulada més tard en termes cognitius per Lakoff (2007). Una altra branca té com a precursors Bajtín (1981), Voloshinov (1929), Vygotsky (1934) i Scollon i Wong Scollon (2005), i està també present en teòrics com Berger i Luckmann (1968), Castoriadis (1975) i Bourdieu (1990), entre d'altres.

El meu interès per aprofundir aquesta visió constructivista m'ha portat, en els últims anys, a la lectura d'autors que des d'altres disciplines han desenvolupant també aquestes mateixes idees. Com a exemple, les perspectives sociocognitives de Maturana i Varela (1990); Maturana (1996, 2006); Varela, Thompson i Rosch (1991) i Capra (1996), per a qui la cognició humana opera a través d'una xarxa de múltiples nivells interconnectats (coneixement, emocions, etc.), connectats a més amb el llenguatge, la corporeïtat, l'acció i l'entorn (més detalls a Massip-Bonet i Bastardas-Boada 2013); vegeu conclusions similars en els estudis neurològics de Damasio (2010) i en els estudis cognitius corporitzats més actuals (Gomila i Calvo 2008). Des d'aquesta perspectiva, el procés de produir i interpretar el discurs és un aspecte més d'aquesta interconnexió.

Quines conseqüències té aprofundir la visió constructivista a l'hora d'analitzar el discurs ideològic? En primer lloc, implica la necessitat de considerar conjuntament tant el *logos* com l'*ethos* i el *pathos* d'aquests discursos (Adam 1999: 103). En aquest sentit, des de la tradició retòrica, Pujante (2011) advoca també per l'estudi conjunt dels aspectes elocutius (del llatí *elocutio*) i demostratius, si es vol explicar adequadament el parell convèncer-persuadir en la gran varietat de discursos professionals que es generen en l'actualitat. Per tant, des d'aquesta visió constructivista, la dicotomia clàssica entre el pensament logicofilosòfic i el retoricosimbòlic queda superada (Molpeceres Arnáiz 2012: 9-10).

En segon lloc, la perspectiva constructivista ofereix un marc teòric més adequat per a l'anàlisi d'altres tipus de discursos ideològics, per exemple, els discursos (polítics) de canvi social; són els que es proposen des de la ciutadania i els moviments socials com a alternatives als models sociopolítics i economicopolítics tradicionals. Aquests nous discursos poden oferir, com indica Sousa Santos (2009: 48 i 152), diferents narratives, diferents imaginaris de solució als problemes, perquè emergeixen de les accions, gairebé sempre accions límit, i moltes vegades lluny dels centres hegemònics del pensament polític. Precisament, per les circumstàncies adverses i extraordinàries en què sorgeixen, es nodreixen moltes vegades d'imatges simbòliques i mítiques, profundament arrelades en els seus contextos, les seves emocions i la seva corporeïtat. És, precisament, l'experiència d'haver-nos enfrontat a l'anàlisi d'aquests discursos i d'haver-nos plantejat el perquè de la novetat dels seus missatges (Morales López 2012a, 2012d; Pujante i Morales López 2013) la que ens ha conduït a solucions epistemològiques de tipus holístic i constructivista.

4. CONCLUSIONS

En aquest treball he mostrat l'inici d'un nou estadi en la meua investigació sobre el discurs ideològic a partir de les posicions constructivistes que defensa la complexitat, després del reconeixement que l'estudi del discurs ideològic presenta serioses dificultats per abordar-se des del paradigma lingüístic positivista. L'anàlisi d'aquest tipus de discursos ha estat una àrea enormement fructífera en les últimes dècades, però insuficient també perquè s'ha dut a terme des de posicions racionalistes. Des de l'experiència pròpia, advoco pel desenvolupament de la visió holística basada en l'epistemologia constructivista; sobretot, per l'estudi dels nous discursos ideològics que emergeixen des de la pròpia ciutadania, organitzada en situacions contextuais molt particulars.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADAM, JEAN-MICHEL (1999). *Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes*. Paris: Nathan.
- BAJTÍN, MIJAIL (1981). *Teoría y estética de la novela*. Madrid: Taurus 1989.
- BARTLETT, FREDERIC (1932). *Recordar: estudio de psicología experimental y social*. Barcelona: Hora, 1982.
- BATESON, GREGORY (1972). *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine Books.
- BERGER, PETER L.; LUCKMANN, THOMAS (1968). *La construcción social de la realidad*. Buenos Aires: Amorrortu Editores 1986.
- BOURDIEU, PIERRE (1990). *Language as symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- CAPRA, FRITJOF (1996). *La trama de la vida. Una nueva perspectiva de los sistemas vivos*. Barcelona: Anagrama.
- CASTELLS, MANUEL (2012). *Redes de indignación y esperanza*. Madrid: Alianza Editorial.
- CASTORIADIS, CORNELIUS (1975). *L'institution imaginaire de la société*. Paris: Seuil.
- DAMASIO, ANTONIO (2010). *Y el cerebro creó al hombre. ¿Cómo pudo el cerebro generar emociones, sentimientos y el yo?*. Barcelona: Destino.
- FAIRCLOUGH, NORMAN (1989). *Language and power*. London: Longman.
- GOFFMAN, ERVING (1974). *Fame analysis: An essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.
- GOMILA, TONI; CALVO, PACO (2008). «Directions for an embodied cognitive science. Toward an integrated approach». CALVO, PACO; GOMILA, TONI (eds.). *Handbook of cognitive science: An embodied approach*. Amsterdam: Elsevier, 1-25.
- GUMPERZ, JOHN J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HALLIDAY, MICHAEL A. K. (1977). «Text as semantic choice in social contexts». HALLIDAY, MICHAEL A. K. (2002). *Linguistic studies of text and discourse*. London: Continuum, 23-87.
- (1982). *Exploraciones sobre las funciones del lenguaje*. Barcelona: Editorial Médica y Técnica, S.A.
- JUARRERO, ALICIA (1999). *Dynamics in action. Intentional behavior as a complex system*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press.
- LAKOFF, GEORGE (2007). *No pienses en un elefante: lenguaje y debate político*. Madrid: Editorial Complutense.
- MASSIP-BONET, ÀNGELS; BASTARDAS-BOADA, ALBERT (eds.). (2013) *Complexity perspectives on Language, Communication and Society*. Berlin & Heidelberg: Springer-Verlag.
- MATURANA, HUMBERTO; VARELA, FERNANDO (1990). *El árbol del conocimiento. Las bases biológicas del conocimiento humano*. Barcelona: Debate, 1999.
- MATURANA, HUMBERTO (1996). *La realidad: ¿objetiva o construida?*, vol. 2, Barcelona/México DF: Anthropos, Universidad Iberoamericana.
- (2006). «Self-consciousness: How? When? Where?». *Constructivist Foundations*, 1(3), 91-102.

MEAD, GEORGE HERBERT (1956). *On social psychology*. Chicago: The University of Chicago Press.

MOLPECERES ARNÁIZ, SARA (2012). *Mito persuasivo y mito literario: Bases para un análisis retórico-mítico del discurso*. Valladolid: Universidad de Valladolid [En premsa].

MORALES LÓPEZ, ESPERANZA (2011). «Hacia dónde va el Análisis del Discurso». *Tonos Digital*, 21.

<<http://www.um.es/tonosdigital/znum21/secciones/estudios-21-discurso.htm>>
[Consulta: 15 octubre 2011].

— (2012a). «Discourses of social change in contemporary democracies: The ideological construction of an Ecuadorian women's group based on "solidarity economy and finance». *Text and Talk. An interdisciplinary Journal of Language, Discourse and Communication Studies*, 32(3), 329-348.

— (2012b). «Atos de fala e Argumentação: um debate entre uma companhia transnacional (Repsol) e ativistas em um site». *EID&A (Revista Eletrônica de Estudos Integrados em Discurso e Argumentação, Brasil)*, 3.

<http://www.uesc.br/revistas/eidea/espanol/index.php?item=conteudo_revistas_eletronicas.php> [Consulta: 3 gener 2013].

— (2012c). «El discurso político de Rafael Correa (Presidente de Ecuador)». *Tonos Digital*, 23. <<http://www.um.es/tonosdigital/hemero/numeros.htm>> [Consulta: 3 gener 2013].

— (2012d). «Análisis de discursos ideológicos en la empresa: La deslegitimación y la defensa de las energías renovables». *FORUM. Qualitative Social Research FORUM. Qualitative Social Research*, 13/3, article 20.

<<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1864>> [Consulta: 3 gener 2013].

MORIN, EDGAR (1990). *Introducción al pensamiento complejo*. Barcelona: Gedisa.

PRIGOGINE, ILYA (1997). *El fin de las certidumbres*. Madrid: Taurus.

PUJANTE, DAVID (2011). «Teoría del discurso retórico aplicada a los nuevos lenguajes. El complejo predominio de la *elocutio*». *Rétor* 1(2), 186-214.

PUJANTE, DAVID; MORALES LÓPEZ, ESPERANZA (2008). «A political action against popular opinion: Aznar's final speech before the Spanish Parliament justifying the war in Iraq (December 2003)». *Journal of Language and Politics*, 7(1), 71-98. (Una versió actualitzada i en castellà que es va publicar a *Discurso & Sociedad*, 2009, 3(4), 769-806, <www.dissoc.org/ediciones/vo3no4/> [Consulta: 9 abril 2010]).

— (2009). «Los aspectos argumentativos de las respuestas de Rajoy a un grupo de ciudadanos en el programa de televisión española Tengo una pregunta para usted». *Oralia*, 12, 359-392.

— (2012). «Discurs, anàlisi crític i transdisciplinarietat». SALVADOR, VICENT (ed.). *L'ull despert. Anàlisi crítica dels discursos d'avui*. Valencia: Edicions Tres i Quatre, 81-104.

— (2013). «Discurso (discurso político), constructivismo y retórica: los eslóganes del 15-M». *Language, Discourse & Society*. <<http://www.language-and-society.org/journal>> [En premsa].

RAITER, ALEJANDRO; ZULLO, JULIA (2004). *Sujetos de la lengua. Introducción a la lingüística del uso*. Barcelona: Gedisa.

REISIGL, MARTIN; WODAK, RUTH (2001). *Discourse and discrimination. Rhetorics of racism and antisemitism*. London: Routledge.

SCOLLON, RON; WONG SCOLLON, SUSANNE (2005). «Lighting the stove. Why habitus isn't enough for Critical Discourse Analysis». WODAK, RUTH; CHILTON, PAUL (eds.). *A new agenda in (Critical) Discourse Analysis*. Amsterdam: John Benjamins, 101-117.

SOUSA SANTOS, BUENAVENTURA DE (2009). «Las paradojas de nuestro tiempo y la plurinacionalidad». ACOSTA, ALBERTO; MARTÍNEZ, ESPERANZA (eds.). *Plurinacionalidad. Democracia en la diversidad*. Quito: Ediciones Abya-Yala, 21-62.

VARELA, FRANCISCO; THOMPSON, EVAN; ROSCH, ELINOR (1990). *De cuerpo presente. Las ciencias cognitivas y la experiencia humana*. Barcelona: Gedisa, 1997.

VERSCHUEREN, JEF (1999). *Para entender la pragmática*. Madrid: Gredos, 2002.

VOLOSHINOV, VALENTIN N. (1929). *El marxismo y la Filosofía del Lenguaje*. Madrid: Alianza, 1992.

VYGOTSKY, LEV (1934). *Pensamiento y lenguaje*. Buenos Aires: La Pleyade, 1986.

WILSON, JOHN (2001). «Political discourse» SCHIFFRIN, DEBORAH; TANNEN; DEBORAH; HAMILTON, HEIDI E. (eds.). *The handbook of discourse analysis*. Malden, Mass.: Blackwell, 398-415.